

Luiermandskastje van eike- en notehout, Nederland, 3de kwart 17de eeuw

Het heeft betrekkelijk lang geduurd voordat de 'kwab'-stijl, die in de vroege zeventiende eeuw door een aantal Nederlandse zilversmeden, in het bijzonder de gebroeders Van Vianen, tot ontwikkeling was gebracht, zich in andere takken van kunstnijverheid dan de edelsmeedkunst openbaarde. Nu zijn de edele metalen ook bij uitstek geëigende materialen voor werken in deze weke, vloeiende stijl. De in 1984 in het Rijksmuseum gehouden tentoonstelling *Prijst de lijst*, waarop een groot aantal Nederlandse zeventiende-eeuwse schilderijen met oorspronkelijke lijsten was bijeengebracht, maakte duidelijk dat vóór 1650 kwablijsten nog niet of nauwelijks voorkwamen; de te dateren exemplaren stammen bijna alle uit het derde kwart van de eeuw.¹ Het buitengewoon rijke verguld houten bed met figuren en kwabmotieven, dat Rembrandt op zijn *Danaë* uit 1636 afbeeldt, is waarschijnlijk aan de fantasie van de kunstenaar ontsproten, hoewel het natuurlijk mogelijk is dat in een vroeg stadium een enkel meubel in een verwante stijl als gevolg van een specifieke opdracht is ontstaan. Over het algemeen zal echter de ontwikkeling der meubelen min of meer synchroon hebben gelopen met die van de schilderij- en spiegellijsten.

In de jaren vijftig verschenen ook de eerste ontwerpen voor meubelen of decoratieve elementen daarvan in kwabstijl in prent; ze maakten deel uit van reeksen door Gerbrandt van den Eeckhout (1621-1674) en

Johannes Lutma (1587-1669). Met de activiteit van de laatste had het centrum van de bloei van de stijl zich van Utrecht naar Amsterdam verplaatst; juist daar zou deze ook een bredere toepassing vinden. De verschillende prentreeksen werden ook in die stad gepubliceerd. Speciaal een serie van Van den Eeckhout uit 1655, die verschillende ontwerpen voor wandtafels bevat, kon de vervaardiger van meubelen tot inspiratie dienen.

Zo vond deze grillige stijl pas wijdere verbreiding toen het Hollandse classicisme, waarmee hij ogenschijnlijk in scherpe tegenstelling staat, reeds tot volledige ontwikkeling was gekomen. Merkwaaardig genoeg werd dit contrast blijkbaar niet als storend ervaren. Op vele lijsten, tafels en andere meubelen treft men een vermenging van kwabornament met classicistische motieven aan. Onder de laatste waren speciaal de festoenen en guirlandes geliefd, die in een zo rijke variatie waren toegepast op het Amsterdamse stadhuis uit 1648-1655. De ontwerpen daarvoor van zowel de architect, Jacob van Campen (1595-1657), als van de voor de decoratie van dit bouwwerk verantwoordelijke beeldhouwer, Artus Quellinus (1609-1668), werden verspreid door middel van prentreeksen, die ook weer in de jaren vijftig in Amsterdam het licht zagen.

Op het kastje² in het Rijksmuseum komen de beide stijlen betrekkelijk gescheiden, op twee verschillende onderdelen van het meubel,

Afb. 30. Luiermanskastje van eike- en notenhout,
Nederland, 3de kwart 17de eeuw, h. 178 cm, br. 119 cm,
d. 57 cm.

voor. De voet is een van de fraaist bekende Nederlandse kwabmeubelen. Hier is het hout zo gebeeldhouwd, dat het een zelfde stroperige vloeïendheid schijnt te hebben als gedreven zilver. Te midden van de fantastische, maskerachtige motieven spelen de bloemslingers en de kinderhoofden, die in het classicisme thuishoren, een ondergeschikte rol. De eigenlijke kast daarentegen, met zijn heldere, met nissen en profielen verlevendigde opbouw en met de versiering van schitterend gesneden festoenen, vertolkt het classicistische idioom, ofschoon de festoenen een opvallende bewegelijkheid vertonen.

In een Nederlandse particuliere verzameling bevindt zich een zeer verwant meubel, dat ongetwijfeld in dezelfde werkplaats is ontstaan. De festoenen op de kast daarvan hebben de vorm van kraamtrofeeën: zij bevatten onder andere een wieg, luiers, babykleertjes en een rinkelbel. Dit geeft aan, dat deze betrekkelijk kleine bergmeubelen speciaal voor babygoed dienden. Men treft ze aan in zeventiende-eeuwse inventarisbeschrijvingen van kraamkamers, waar ze als 'luiermanskast' of 'luiermanskabinet' vermeld staan.³ Ofschoon niet bekend is waar het kastje is vervaardigd is men toch geneigd bij deze zo fraaie toepassing van diverse 'Amsterdamse' motieven een ontstaan in die stad te veronderstellen. Een aanwijzing daarvoor is de grote overeenkomst van de gebeeldhouwde festoenen met die op de in 1675 opgerichte Arke van Braziliaans jacarandahout in de Portugese Synagoge te Amsterdam.⁴ R.J. B.

Noten

¹ Cat. tent. *Prijst de lijst*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1984, zie bij de nrs. 33 en 34.

² Herkomst, veiling Christie, Londen, 15 maart 1984, nr. 110, met afb. Kunsth. Limburg, Brouwershaven, 1985 (inv. R.B.K. 1985-10).

³ Th. H. Lunsingh Scheurleer (werkgroep onder leiding van), 'Enkele oude Nederlandse kraamgebruiken', *Antiek* 6 (1971-72), pp. 308-312, afb. 11.

⁴ J. F. van Agt, *Synagogen in Amsterdam*, Den Haag 1974, p. 34 en afb. 40.